

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням Уповноваженого
Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності
Конституції України (конституційності) положень шостого
речення частини першої статті 13 Закону України
„Про психіатричну допомогу“**

м. К и ї в
20 грудня 2018 року
№ 13-р/2018

Справа № 1-170/2018(1114/18)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Шевчука Станіслава Володимировича – головуючого,
Головатого Сергія Петровича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Тупицького Олександра Миколайовича – доповідача,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень

шостого речення частини першої статті 13 Закону України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 19, ст. 143) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Тупицького О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення шостого речення частини першої статті 13 Закону України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III зі змінами (далі – Закон), якими передбачено, що особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення до цього органу законного представника зазначеної особи і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду.

На думку автора клопотання, порядок госпіталізації зазначених недієздатних осіб без рішення суду позбавляє цих осіб конституційних гарантій захисту їхніх прав і свобод, встановлених статтями 29, 55 Основного Закону України. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини також вважає, що парламент Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги“

від 14 листопада 2017 року № 2205–VIII (далі – Закон № 2205) вніс зміни до частини першої статті 13 Закону, які суперечать юридичній позиції Конституційного Суду України, викладеній у його Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, і таким чином вийшов за межі своїх повноважень та порушив вимоги частини другої статті 8, частини другої статті 150 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року.

2. Вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Конституцією України встановлено, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені (стаття 151²); закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша статті 152).

За юридичними позиціями Конституційного Суду України „рішення Конституційного Суду України незалежно від того, визначено в них порядок і строки їх виконання чи ні, є обов'язковими до виконання на всій території України. Органи державної влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові та службові особи, громадяни та їх об'єднання, іноземці, особи без

громадянства повинні утримуватись від застосування чи використання правових актів або їх положень, визнаних неконституційними. Рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (частина друга статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (частина друга статті 8)... Проте додаткове визначення у рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання“ (абзаци другий, третій, шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000); „закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення Конституційного Суду України є „обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені“ (частина друга статті 150 Конституції України). Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України)“ (абзац другий пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016).

Положення статті 150 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року, витлумачені у зазначених рішеннях Конституційного Суду України, передбачали, що рішення Конституційного Суду України з питань відповідності Конституції України (конституційності) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної

Республіки Крим, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України „є обов’язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені“.

Така юридична природа рішень Конституційного Суду України відображена в положеннях статті 151² Основного Закону України.

2.2. Питання госпіталізації недієздатної особи без її усвідомленої згоди до закладу з надання психіатричної допомоги Конституційний Суд України вже розглядав у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону в первинній редакції (Закон України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III), згідно з яким „особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна“.

За наслідками розгляду зазначеного питання Конституційний Суд України дійшов висновку про необхідність здійснення судового контролю над втручанням у право на свободу та особисту недоторканність недієздатної особи під час її госпіталізації до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди, роз’яснивши, що така госпіталізація має відбуватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та „виключно за рішенням суду“.

Конституційний Суд України у Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 положення третього речення частини першої статті 13 Закону в первинній редакції (Закон України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III) „у взаємозв’язку з положенням частини другої цієї статті стосовно госпіталізації особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або

за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра без судового контролю“ визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

2.3. Верховна Рада України 14 листопада 2017 року прийняла Закон № 2205, згідно з яким, зокрема, частину першу статті 13 Закону викладено в такій редакції: „Особа, яка досягла 14 років, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги добровільно – на її прохання або за її усвідомленою письмовою згодою. Особа віком до 14 років (малолітня особа) госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги на прохання або за письмовою згодою її батьків чи іншого законного представника. У разі незгоди одного з батьків або за відсутності батьків госпіталізація особи віком до 14 років (малолітньої особи) до закладу з надання психіатричної допомоги проводиться за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення іншого законного представника зазначеної особи до цього органу і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду. Особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги добровільно – на її прохання або за її усвідомленою письмовою згодою. Законний представник особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, сповіщає орган опіки та піклування за місцем проживання підопічного про згоду його підопічного на госпіталізацію до закладу з надання психіатричної допомоги не пізніше дня, наступного за днем надання такої згоди. Особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з

моменту звернення до цього органу законного представника зазначеної особи і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду. Згода на госпіталізацію фіксується в медичній документації за підписом особи або її законного представника та лікаря-психіатра“.

Аналіз положень шостого речення частини першої статті 13 Закону дає підстави стверджувати, що недієздатну особу, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, госпіталізують до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням (згодою), ухваленим органом опіки та піклування, тобто без рішення суду.

Отже, запровадивши Законом № 2205 зазначене правове регулювання, законодавець насправді дозволив недобровільну госпіталізацію недієздатних осіб без рішення суду, через відсутність якого у цих правовідносинах Конституційний Суд України Рішенням від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 визнав таким, що не відповідає вимогам статей 3, 8, 29, 55 Основного Закону України, подібне положення Закону в первинній редакції (Закон України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III).

Повторно запровадивши правове регулювання з тим самим недоліком, Верховна Рада України порушила вимогу частини другої статті 8 Основного Закону України, за якою закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

2.4. У Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 Конституційний Суд України визначив, що „до моменту законодавчого врегулювання питання забезпечення судового контролю за госпіталізацією до психіатричного закладу недієздатної особи на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра така госпіталізація можлива лише за рішенням суду“ (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини).

Згідно з Основним Законом України рішення Конституційного Суду України є обов'язковими та остаточними, тому після їх опублікування викладені в них юридичні позиції Конституційного Суду України, перебуваючи у нормативній єдності з витлумаченими в цих рішеннях положеннями Конституції України, стають безпосередніми регуляторами суспільних відносин, зокрема визначають зміст та обсяг конституційних прав і свобод.

Отже, правове регулювання відносин щодо госпіталізації недієздатної особи без її усвідомленої згоди до психіатричного закладу здійснювалося на підставі положень частин першої, другої статті 29, частини першої статті 55 Основного Закону України з урахуванням Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, яким встановлено заборону на таку госпіталізацію без рішення суду. Це правове регулювання існувало понад два роки, до 10 червня 2018 року, коли почав діяти Закон № 2205, та передбачало обов'язковий судовий контроль над втручанням у право відповідної категорії недієздатних осіб на свободу та особисту недоторканність, тобто конкретну юридичну гарантію реалізації прав людини на судовий захист, свободу та особисту недоторканність, передбачених частиною першою статті 29, частиною першою статті 55 Конституції України.

2.5. Конституційний Суд України зазначає, що в Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 визнав невідповідність статтям 29, 55 Основного Закону України положення третього речення частини першої статті 13 Закону в первинній редакції (Закон України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III) щодо недобровільної госпіталізації недієздатної особи до психіатричного закладу без рішення суду.

На цій підставі Конституційний Суд України не розглядає порушене в конституційному поданні питання щодо перевірки на відповідність Конституції України подібних за змістом (у частині недобровільної госпіталізації недієздатної особи до закладу з надання психіатричної допомоги без рішення суду) положень шостого речення частини першої статті 13 Закону і вважає, що вони також не відповідають вимогам частин першої, другої статті 29, частини першої статті 55 Конституції України.

2.6. Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення шостого речення частини першої статті 13 Закону суперечать частині другій статті 8 Конституції України, оскільки встановлюють правове регулювання суспільних відносин, яке було визнано неконституційним.

Зазначені положення Закону не відповідають також частинам першій, другій статті 29, частині першій статті 55 Основного Закону України, оскільки передбачають госпіталізацію недієздатної особи до закладу з надання психіатричної допомоги без рішення суду.

3. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення (частина друга статті 152 Основного Закону України).

4. Конституційний Суд України відповідно до частини першої статті 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“ у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку.

Конституційний Суд України підтверджує юридичну позицію, викладену ним у Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, та встановлює такий порядок виконання цього Рішення: до законодавчого врегулювання питання забезпечення судового контролю за госпіталізацією недієздатної особи, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, до закладу з надання психіатричної допомоги така госпіталізація можлива лише за рішенням суду.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення шостого речення частини першої статті 13 Закону України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III зі змінами, якими передбачено, що особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення до цього органу законного представника зазначеної особи і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду.

2. Положення шостого речення частини першої статті 13 Закону України „Про психіатричну допомогу“ від 22 лютого 2000 року № 1489–III зі

змiнами, визнанi неконституцiйними, втрачають чиннiсть з дня ухвалення Конституцiйним Судом України цього Рiшення.

3. Рiшення Конституцiйного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рiшення Конституцiйного Суду України пiдлягає опублiкуванню у „Вiснику Конституцiйного Суду України“ та iнших офiцiйних друкованих виданнях України.

КОНСТИТУЦIЙНИЙ СУД УКРАЇНИ